

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT | nr. 86

Bruk av sikkerhetscelle i Oslo fengsel

10.–12. februar 2025

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig
eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDET

Oslo fengsel

Oslo kommune bydel Gamle Oslo v/bydelshelsetjenesten i Oslo fengsel

Vår referanse
2024/6676

Deres referanse
«Ref»

Vår saksbehandler
Inga Tollefsen Laupstad

Dato
11.06.2025

Oversendelse av rapport etter besøk til Oslo fengsel 10.-12. februar 2025

Vi viser til Sivilombudets forebyggingsenhets besøk til Oslo fengsel 10.- 12. februar 2025.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at rapporten og oppfølgingen av den blir gjort tilgjengelig for innsatte, ansatte og andre som ønsker å lese den. Vi ber om at fengselet og helseavdelingen gir hver sin tilbakemelding om oppfølgingen av rapportens funn og anbefalinger innen 13. oktober 2025.

Vi ber om at svarene utformes slik at de kan offentliggjøres. Dersom svarene inneholder opplysninger som ikke kan offentliggjøres, ber vi om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Vi ber om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

Hanne Harlem
sivilombud

Helga Fastrup Ervik
avdelingssjef

Dette brevet er godkjent etter gjeldende interne rutiner og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:

JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET
KRIMINALOMSØRGSDIREKTORATET
HELSEDIREKTORATET
KRIMINALOMSØRGEN REGION ØST AVD ADMINISTRASJON
STATENS SIVILRETTSFORVALTNING LOKASJON VARDØ

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT

Oslo fengsel

10.–12. februar 2025

Innholdsfortegnelse

I. Besøk til Oslo fengsel – undersøkelse av bruk av sikkerhetscellene	3
II. Sammendrag.....	4
III. Anbefalinger	6
1 Sikkerhetsceller i fengsel: Inngripende tvangstiltak med høy risiko for umenneskelig behandling	7
2 Sikkerhetscellene i Oslo fengsel.....	8
2.1 Sikkerhetscellenes fysiske utforming.....	8
2.2 Bruk av sikkerhetscelle i Oslo fengsel	11
2.3 De innsattes opplevelser av sikkerhetscellene	11
3 Beslutningen om å plassere på sikkerhetscelle.....	12
3.1 Innsattes rett til å bli hørt	12
3.2 Plassering på sikkerhetscelle må oppfylle et bestemt formål	13
3.3 Plasseringen må være strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak må vurderes	13
3.4 Plasseringen må være forholdsmessig.....	14
3.5 Selvskading og selvmordsrisiko som grunnlag for plassering på sikkerhetscelle	15
3.6 Samlet risiko.....	16
4 Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle.....	17
4.1 Maktbruk ved plassering på sikkerhetscelle	17
4.2 Visitasjon og påkledning under plasseringen på sikkerhetscelle.....	18
4.3 Ivaretagelsen av innsatte inne på sikkerhetscella	19
4.4 Forebygging av isolasjonsskader.....	19
4.5 Oppfølging fra helsepersonell på sikkerhetscelle	20
4.6 Kontakt med advokat.....	22
4.7 Samlet risiko.....	23
5 Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle	24
5.1 Hvor ofte vilkårene vurderes	24
5.2 Innholdet i de fortløpende vurderingene	25
5.3 Risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling.....	27
6 Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling	28
7 Forebygge bruk av sikkerhetscelle	30
7.1 Inngripende tvangstiltak bør forebygges.....	30
7.2 Organisering, bemanning og bygningsmessige forhold.....	30
7.3 Kommunikasjon og konfliktforebygging	31
7.4 Evaluering av tidligere plasseringer på sikkerhetscelle	32

I. Besøk til Oslo fengsel – undersøkelse av bruk av sikkerhetscellene

Sivilombudets mandat til å forebygge tortur og umenneskelig behandling

Mennesker som er fratatt friheten, er sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Tilleggsprotokollen til FNs konvensjon mot tortur pålegger statene å ha et organ som skal forebygge at mennesker som er fratatt friheten, utsettes for tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Denne oppgaven ivaretas av Sivilombudets forebyggingsenhet.¹

I fengslene er sikkerhetsceller tvangsinngrep som innebærer en høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Forebyggingsenheten har derfor undersøkt bruken av dette tvangsmiddelet i utvalgte fengsler.

Forebyggingsenhets besøk til Oslo fengsel

Sivilombudets forebyggingsenhet besøkte Oslo fengsel 10.–12. februar 2025 for å undersøke bruk av sikkerhetscellene der.² Fengselet ble ikke varslet i forkant av besøket. I løpet av besøket ble det gjennomført befaringsbesøk av sikkerhetscellene og cellen med sikkerhetsseng, intervjuer med innsatte og ansatte i fengselet og intervjuer med ansatte i den kommunale helseavdelingen i fengselet. Under og etter besøket ble det innhentet omfattende dokumentasjon fra fengselet og helseavdelingen.

Vi undersøkte bruk av både sikkerhetscelle og sikkerhetsseng i perioden 1. januar 2024 til 12. februar 2025. I denne perioden hadde fengselet 56 vedtak om sikkerhetscelle og ett vedtak om sikkerhetsseng. Av personverngrunner har vi utelatt bruken av sikkerhetsseng fra våre analyser i denne rapporten.

Oslo fengsel

Fengselet ligger i Oslo sentrum og er et av Norges største. På besøkstidspunktet var det 224 plasser fordelt på ti avdelinger. Fengselet har tre sikkerhetsceller og én celle med sikkerhetsseng. Avdelingene i fengselet var fordelt på to bygg, A og D, hver med fem avdelinger i hver sin etasje. Blokk A og D var forbundet med et bygg hvor blant annet administrasjonen og besøksavdelingen holdt til, og når innsatte skulle bevege seg fra én blokk til en annen gikk de via en korridor kalt «flystripa». Det var også denne veien innsatte som satt i D-blokka ble ført dersom de skulle plasseres i sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng, som lå i kjelleren i A-blokka.

Helseavdelingen

Oslo kommune v/ bydel Gamle Oslo hadde en egen avdeling i fengselet med sju sykepleiere og to leger i deltidsstilling. Helseavdelingen var betjent alle dager, også helger og helligdager, og åpningstiden var mandag til fredag kl. 07:30-20:00. I helger og på helligdager var helseavdelingen i hovedsak åpen 10:00-17:00.

¹ Sivilombudsloven §§ 1, 17 og 18

² De som deltok i besøket var Helga Fastrup Ervik (avdelingssjef, jurist), Karin Fathimath Afeef (assisterende avdelingssjef, samfunnsviter), Inga Laupstad (seniorrådgiver, jurist), Tonje Østvold Byhre (seniorrådgiver, psykologspesialist), Lars Mathias Enger (seniorrådgiver, jurist) og Audun Solli (seniorrådgiver, samfunnsviter)

II. Sammendrag

Plassering på sikkerhetscelle er et tvangsinngrep som utsetter den innsatte for høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Sivilombudets forebyggingsenhet har derfor undersøkt bruken av sikkerhetscellene i Oslo fengsel. I undersøkelsesperioden, 1. januar 2024 til 12. februar 2025, var det 56 plasseringer i sikkerhetscelle. Av disse var flere langvarige og det var fem innsatte som var i sikkerhetscellen tre eller flere ganger. I gjennomsnitt varte plasseringene mer enn ett døgn.

Særlig belastende fysiske forhold

Oslo fengsel har tre sikkerhetsceller i kjelleren, adskilt fra de andre avdelingene. Utformingen av cellene var i seg selv belastende. De innsatte ble låst inne bak to ståldører, langt unna andre mennesker. Cellene var helt strippet, med unntak av en plastmadrass, et rivsikkert pledd og et hull i gulvet til toalett. Det var lite innslipp av dagslys og svært lite sanseintrykk.

Mangler ved ivaretagelsen av innsatte som var plassert i sikkerhetscelle

Innsatte beskrev oppholdet på sikkerhetscelle som nedverdiggende, ekkelt og skummelt. Noen beskrev også at plasseringen der gjorde at de gjenopplevde tidligere traumer. Betjentene førte hyppig tilsyn med de innsatte, men hadde ikke anledning til å åpne noen luker inn til cella uten at vaktleder var til stede. Det var vanskelig for betjentene å kommunisere med den innsatte gjennom stengte vinduer. Mat og drikke ble skjøvet inn gjennom en luke ved gulvet. Det var ikke rennende vann inne på cella og derfor ikke mulig å ivareta egen hygiene underveis. Vi fant at fengselet i liten grad jobbet systematisk for å forebygge isolasjonsskader hos den innsatte. Flere innsatte ble nektet å ringe advokat så lenge de var plassert på sikkerhetscelle.

Svakheter ved beslutningene om bruk av sikkerhetscelle

Fengselets beslutninger om bruk av sikkerhetscelle hadde flere svakheter. Begrunnelsene manglet ofte en beskrivelse av hvorfor plasseringen var strengt nødvendig og hvilke andre, mindre inngripende tiltak som var forsøkt eller vurdert. De fleste vedtakene manglet også en forholdsmessighetsvurdering. Samlet gjorde dette det vanskelig å kontrollere om vedtakene var lovlige.

Alvorlige svakheter ved vurderingene av opphør

Fengselet plikter å fortløpende vurdere om det er grunnlag for videre bruk av sikkerhetscelle, men fengselet hadde en svak praksis for dokumentasjon av disse vurderingene og det var ikke mulig for oss å fastslå hvor ofte fengselet vurderte plasseringene. Det ble aldri gjort vurderinger om natten. Det var flere eksempler på at fengselet besluttet om ettermiddagen at den innsatte skulle sitte i sikkerhetscelle frem til neste formiddag. Dette er ikke i tråd med kravet til fortløpende vurdering.

Den mangelfulle dokumentasjonen gjorde at det ikke var mulig å kontrollere hvordan de løpende vurderingene var gjort og om alle vilkårene ble vurdert. Dette ga en klar risiko for at innsatte ble sittende på sikkerhetscelle uten at de strenge vilkårene fortsatt var oppfylt.

I flere tilfeller fant vi at fengselet krevde en forklaring, unnskyldning eller spesiell oppførsel fra den innsatte før han kunne slippe ut. Dette er ikke i tråd med lovens vilkår. Det er fengselets ansvar å arbeide aktivt for at tvangstiltaket avsluttes så snart det er mulig. Det manglet også vurderinger av om tiltaket var forholdsmessig for den enkelte innsatte.

Flere plasseringer med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

Det var en rekke plasseringer som innebar en særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Det gjaldt blant annet en innsatt som satt i fire døgn med brukket hånd, en innsatt som gjentatte ganger ble fratatt madrassen og måtte ligge direkte på betonggulvet over natten, og de tilfellene der de samme innsatte ble plassert gjentatte ganger på sikkerhetscelle. Vi mener at disse plasseringene, av ulike grunner, medførte særlig høy risiko for umenneskelig og nedverdiggende behandling, og at fengselet i langt større grad må forebygge plasseringer på sikkerhetscelle av denne karakteren.

Behov for å styrke helseoppfølgingen på sikkerhetscelle

Fengselet lot systematisk være å varsle om plasseringer som skjedde når helseavdelingen var stengt (fra kl. 20:00 til 07:30). Varslingen skjedde først når helseavdelingen åpnet, som kunne være inntil tolv timer etter plassering. Fengselets rutine for å varsle helsepersonell om plassering på sikkerhetscelle var kritikkverdig. For å ivareta den innsatte er det svært viktig at helsepersonell kommer raskt til og kan gjøre en vurdering av innsattes fysiske og psykiske helse. Den svake varslingsrutinen innebar derfor en risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Når helsepersonellet fikk beskjed om plassering på sikkerhetscelle, kom de som regel til cellen og undersøkte, selv om vi fant noen unntak fra dette. Den innsatte fikk aldri være alene og snakke fortrolig med helsepersonell. Vi fant også svakheter ved helsetjenestens journalføring. Vi fant eksempler på at sikkerhetscelleopphold ikke var omtalt i journalen, og det manglet beskrivelser av hvordan tilsyn foregikk og av de fysiske forholdene på sikkerhetscellen.

III. Anbefalinger

Beslutning om plassering i sikkerhetscelle

1. Fengselet må sikre at sikkerhetscelle bare brukes når tiltaket er strengt nødvendig, mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller vurdert, og inngrepet er forholdsmessig.
2. Fengselet må dokumentere en konkret begrunnelse for at alle lovens vilkår for bruk av sikkerhetscelle er oppfylt. Det bør sikres at innsatte er hørt.
3. Fengselet bør ikke bruke sikkerhetscelle for å forebygge eller håndtere selvskading eller selvmordsforsøk.

Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

4. Fengselet bør sikre at spyttette, tåregass og pepperspray ikke benyttes uten at det er strengt nødvendig, at mindre inngripende tiltak er forsøkt eller vurdert, og at det er forholdsmessig. Disse vurderingene bør dokumenteres.
5. Fengselet bør sikre at det alltid gjøres en individuell vurdering når det brukes håndjern, kroppsvisiteres eller fratas klær ved bruk av sikkerhetscelle. Vurderingen bør dokumenteres.
6. Fengselet bør sikre at innsatte på sikkerhetscelle får utdelt mat og drikke på en respektfull måte og så langt som mulig uten bruk av gulvluke.
7. Fengselet bør sikre at det er mulig å ivareta personlig hygiene på sikkerhetscellene, uavhengig av om den innsatte ber om det eller ikke.
8. Fengselet bør styrke oppfølgingen av innsatte på sikkerhetscelle for å forebygge isolasjonsskader. Oppfølgingen bør bidra til at oppholdet blir avsluttet så raskt som mulig.
9. Fengselet bør sikre at helsepersonell snarest varsles om alle plasseringer på sikkerhetscelle.
10. Kommunen bør sikre daglig tilsyn og oppfølging av innsatte som er plassert på sikkerhetscelle, og at dette dokumenteres.
11. Kommunen bør sikre at plassering på sikkerhetscelle dokumenteres i journal, også i de tilfellene hvor helsetjenestene ikke har hatt tilsyn. Dokumentasjonen bør inneholde konkret informasjon om de spesielle fysiske forholdene på sikkerhetscelle, hvor inngripende tiltaket er og om bruk av makt i forbindelse med plasseringen.
12. Fengselet bør sikre at innsatte kan ta kontakt med advokat under oppholdet på sikkerhetscelle uten forsinkelser og i full konfidensialitet.

Vurdering av opprettholdelse etter bruk av sikkerhetscelle

13. Fengselet bør sikre at det gjøres fortløpende vurderinger av om lovens vilkår for fortsatt plassering i sikkerhetscelle er oppfylt. Fengselet bør dokumentere de fortløpende vurderingene minst hver sjette time.
14. Fengselet må sikre at sikkerhetscelleplasseringer avsluttes umiddelbart når lovens vilkår ikke lenger er oppfylt.

Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko

15. Fengselet bør iverksette særlige tiltak for å forebygge langvarig og gjentatt bruk av sikkerhetscelle.

Forebygge bruk av sikkerhetscelle

16. Fengselet bør styrke sitt arbeid med å evaluere og forebygge bruk av sikkerhetscelle, og involvere innsatte i dette arbeidet.

1 Sikkerhetsceller i fengsel: Inngripende tvangstiltak med høy risiko for umenneskelig behandling

Å bli plassert i en sikkerhetscelle er blant de mest inngripende tiltakene som kan brukes overfor innsatte.³

Plassering i sikkerhetscelle medfører isolasjon fra andre mennesker. Sikkerhetsceller er en strippet celle utformet i betong, med glatte vegger, og uten annet innhold enn en plastmadrass og et nedsenket toalett i gulvet. Nesten alle norske høysikkerhetsfengsler har sikkerhetsceller.

Isolasjon er helseskadelig. Lengre perioder uten fellesskap eller aktivitet, og med få sanseinntrykk, kan føre til passivitet, utmattelse og apati. Evnen til oppmerksomhet, konsentrasjon, planlegging og motivasjon reduseres. Isolasjon innebærer ofte tap av forutsigbarhet og mangel på kontroll. Dette kan føre til at en person mister troen på at han eller hun kan påvirke sin situasjon, som igjen kan føre til tilbaketrekning, hjelpeløshet og depresjon. Jo lengre isolasjonen varer, jo større er påkjenningen og skadepotensialet for den innsatte.

Forholdene på en sikkerhetscelle forsterker alle de skadelige elementene av isolasjon. Cellene er nesten alltid plassert i en kjeller eller en annen avgrenset del av fengselet og ofte uten et tilhørende vaktrom. Den innsatte vet derfor at han eller hun er fysisk helt adskilt fra andre mennesker.

Utformingen av cellene kan medføre at den innsatte etter kort tid mister tidsbegrep og blir desorientert. Enkelte sikkerhetsceller mangler fortsatt klokke den innsatte kan se, og mange er svært små og nedslitte og har begrenset tilgang på dagslys. Inne i en sikkerhetscelle blir den innsatte fratatt det aller meste av egen kontroll og autonomi, og er prisgitt ansatte for å ivareta alle grunnleggende behov. Den innsatte vet ikke når han eller hun kan komme tilbake til sin vanlige celle, og mangelen på forutsigbarhet kan oppleves ekstra belastende.

Det er strenge vilkår for å plassere en innsatt i sikkerhetscelle, og fengselet må fortløpende vurdere om grunnlaget for plasseringen fortsatt er til stede.

Det høye skadepotensialet de innsatte blir utsatt for på sikkerhetscelle gjør at det også er høyere risiko for krenkelse av menneskerettighetenes forbud mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling her enn mange andre steder i fengselet. Dette er også grunnen til at Sivilombudets forebyggingsenhet har valgt å undersøke bruken av sikkerhetsceller i flere fengsler. Om det er risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling ved plassering i sikkerhetscelle beror på en helhetsvurdering. Relevante individuelle faktorer inkluderer alder, fysisk og psykisk sykdom, tidligere traumer, varighet av oppholdet, den fysiske utformingen av cellene og oppfølgingen av den innsatte under oppholdet.

³ Ved vurderingen av om soningsforhold krenker torturforbudet, har Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) blant annet lagt vekt på graden av menneskelig kontakt, graden av sansedeprivasjon, de fysiske forholdene, tiltakets varighet og hvordan den innsatte reagerer på isolasjonen. Se for eksempel EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07 m.fl., 10. april 2012 avsnitt 205–209, EMD, *Csüllög mot Ungarn*, klagenr. 30042/08, 7. juni 2011, avsnitt 32–38 og EMD, *Khodorkovskiy og Lebedev mot Russland*, klagenr. 11082 m.fl., 25. juli 2013, avsnitt 464–464.

2 Sikkerhetscellene i Oslo fengsel

2.1 Sikkerhetscellenes fysiske utforming

Fengselet hadde tre sikkerhetsceller og én celle med sikkerhetsseng i kjelleren i A-blokka. Veien til kjelleren gikk gjennom en avdeling som ble brukt for de mest sårbare innsatte (første avdeling), ut i en tilstøtende gang og ned en smal betongtrapp. Det var ikke et eget vaktrom i kjelleren, og tilsyn fra ansatte ble gjort av betjenter som var på vakt i første avdeling i etasjen over.

Sikkerhetscellene var i underkant av 7 kvadratmeter store. Veggene og gulvet var av betong og inne på cellene var det en plastmadrass og et hull i gulvet som var toalett. Vegg, gulv og tak var malt grå, med en nyanseforskjell mellom gulv og vegger. Det var en calling-knapp inne på cella med et enveis system, slik at den innsatte kunne «ringe på» til betjenter i etasjen over. Det var ikke mulig for den som brukte knappen å høre om det ringte. Det var ikke tilgang til vann på cella, og den innsatte måtte ringe på og vente på at en ansatt hadde tid til å komme for å skylle ned i toalettet eller levere inn vann i pappkopper til å drikke eller vaske seg med. At innsatte ikke hadde direkte tilgang til drikkevann eller til å skylle ned i toalettet og vaske hendene gjorde det vanskelig å opprettholde hygiene, og de innsatte var avhengige av vaktleder for å få vann å drikke.

Det var lite dagslys i cella. Det var et vindu i bryst/øyehøyde på den ene langsiden av cella. Gjennom dette vinduet kunne man se mot et vindu på ytterveggen til fengselet og inn i en lysgrav. Det var mulig å skimte himmel når man så på skrått ut av vinduet i cella og gjennom vinduet på veggen utenfor.

I tillegg til ståldøren inn til cella, var det mulig å åpne en luke i døra i øyehøyde for kommunikasjon og en luke nederst på veggen på kortsiden, hvor mat, drikke og annet utstyr kunne skyves inn langs gulvet. Det var i tillegg et lite vindu på kortsiden som kunne brukes til observasjon eller for å snakke/rope gjennom. I dette vinduet var det plassert en klokke som viste riktig tid.

Tilsyn ble gjennomført ved at betjenten så gjennom ett av de to vinduene, og eventuelt snakket med den innsatte gjennom glasset. Kommunikasjonen ble begrenset av at den innsatte bare så ansiktet, og ikke resten av kroppen, og dermed kroppsspråket, til betjenten (se også kapittel 7.3. *Kommunikasjon og konfliktforebygging*). Det var også vanskelig å høre hva som ble sagt gjennom vinduene. Betjentene hadde ikke lov til å åpne noen av lukene uten at vaktleder var til stede.

Plastmadrass lent opp mot veggen og rivsikkert pledd ved siden av på gulvet. Nede til venstre er gulvluken hvor bl.a. mat, vann og toalettpapir kan skyves inn. Over gulvluken er inspeksjonsvinduet for ansatte, klokken på veggen utenfor vises gjennom vinduet. Midt på veggen til høyre er vinduet som vender ut mot en gang, hvor det er et vindu på ytterveggen med innslipp av dagslys.

Sivilombudet vurderer at sikkerhetscellene i fengselet var utformet på en måte som i seg selv var belastende. De innsatte mistet nesten enhver mulighet til kontroll over eget liv, gjennom manglende mulighet til å drikke, ivareta hygiene og kunne ivareta privatliv ved for eksempel å kunne gå på do uten å bli observert gjennom et vindu av en ansatt. Det var også svært lite sanseinntrykk inne i cellene, og dette forsterker belastningen ved å sitte i cella, spesielt over lengre tid.

Sivilombudet vil ta opp sikkerhetscellenes fysiske utforming med overordnet myndighet.

2.2 Bruk av sikkerhetscelle i Oslo fengsel

Vår undersøkelse omfattet perioden 1. januar 2024 til 12. februar 2025. I denne perioden fattet fengselet 56 vedtak om sikkerhetscelle. Vedtakene var fordelt på 38 innsatte, og fem innsatte hadde tre eller flere plasseringer i perioden.

27 av vedtakene var begrunnet i fare for alvorlig angrep mot person, tolv vedtak skulle hindre iverksettelsen av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom, og tolv vedtak var en kombinasjon av disse formålene.⁴ De øvrige seks vedtakene var dels begrunnet i å hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter,⁵ og dels begrunnet i å avverge alvorlig angrep mot person eller alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom. Selvskading eller risiko for selvmord begrunnet helt eller delvis fem av vedtakene.

Gjennomsnittlig lengde på oppholdene i sikkerhetscelle var 27 timer og 39 minutter. Det lengste oppholdet varte i 4 døgn, 1 time og 40 minutter, mens det korteste varte i 10 minutter. Fire opphold varte mer enn tre døgn. Ti opphold varte i mindre enn 12 timer.

Det var sju innsatte som hadde to eller flere vedtak om sikkerhetscelle i løpet av perioden vi undersøkte, og av disse var fire innsatte 24 år eller yngre. 37,5 prosent (21 av 56) av vedtakene gjaldt innsatte som var 24 år eller yngre på vedtakstidspunktet.

2.3 De innsattes opplevelser av sikkerhetscellene

Innsatte som hadde vært i sikkerhetscellene beskrev oppholdet som nedverdiggende, skittent, ekkelt og skummelt. Sikkerhetscellene ble omtalt som «rottehull», «et toalett» og «glattcelle». Vi fant flere innsatte som opplevde at plassering på sikkerhetscelle gjorde at de gjenopplevde tidligere traumer. En innsatt beskrev at han hadde tankekjør og gråt på cella. En annen innsatt beskrev at etter at han var på sikkerhetscelle ble han redd for å bli syk igjen, fordi det kunne føre til et nytt opphold på sikkerhetscellen. Det var flere av de innsatte som ikke ville spise på sikkerhetscella av hygieniske grunner. Flere innsatte beskrev at de ikke ønsket å bruke toalettet, og at de derfor ikke ville spise.

Ansatte i fengselet beskrev at de innsatte reagerte veldig forskjellig på å bli satt på sikkerhetscelle. Flere ansatte mente at noen innsatte roet seg på sikkerhetscella og derfor trengte å bli plassert der, men at for de aller fleste var det et veldig negativt sted å være. Flere ansatte beskrev at noen av de innsatte ikke taklet plasseringen i det hele tatt, og ble dårligere, nedbrutt eller fikk angst eller panikk.

Et stort flertall av helsepersonellet vi snakket med i fengselet beskrev oppholdet på sikkerhetscella for de innsatte som umenneskelig, nedlatende, forferdelig eller hjerteskjærende.

Det var både innsatte og ansatte i fengselet som beskrev at de innsatte ble preget av å sitte i sikkerhetscellene, og også at de oppfattet at det kunne være skadelig.

⁴ Straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstav a og b.

⁵ Straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstav c.

3 Beslutningen om å plassere på sikkerhetscelle

Sikkerhetscelle kan kun brukes dersom det er strengt nødvendig, og dersom mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig.⁶ Tiltaket må være forholdsmessig.⁷

En plassering på sikkerhetscelle kan kun ha som formål å:

- a) avverge et alvorlig angrep eller skade på person
- b) hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom eller
- c) hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter.⁸

Tiltaket kan ikke brukes som straff eller disiplinærreaksjon, kun for å hindre fremtidige hendelser. Sikkerhetscelle kan bare brukes i ekstraordinære og svært alvorlige situasjoner.

Det stilles strenge krav til begrunnelsen for å bruke sikkerhetscelle. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har fastslått at beslutninger om isolasjon skal begrunnes på en måte som viser at den innsattes omstendigheter, situasjon og atferd er tatt hensyn til.⁹ En mangelfull begrunnelse øker risikoen for brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.¹⁰ Begrunnelsesplikten følger også av forvaltningsloven og er en sentral rettssikkerhetsgaranti.¹¹

Sivilombudets forebyggingsenhet besøkte Oslo fengsel i 2018 og undersøkte bruken av sikkerhetscellene. Vi konstaterte da alvorlige brudd på rettssikkerhetsgarantier, blant annet fordi fengselet ikke kunne legge frem fullstendig tilsynsprotokoll for sikkerhetscellene og fordi vedtakene var mangelfulle. Besøket i 2025 har vist at fengselet har forbedret flere av disse manglene.

3.1 Innsattes rett til å bli hørt

Innsatte skal normalt gis anledning til å uttale seg før et så inngripende tiltak som sikkerhetscelle besluttet.¹² Dette er viktig for å forebygge bruk av tvangsmidler, og innsattes syn bør derfor også reflekteres i vedtaket. Flere vaktledere beskrev at de spurte den innsatte om hans syn på plassering på sikkerhetscelle, men dette kom ikke frem i noen av vedtakene vi undersøkte.

I tilfeller der hendelsen må løses så raskt at det ikke er mulig å få innsattes synspunkt, bør fengslet så snart situasjonen tillater dokumentere innsattes syn. Selv om plasseringen da alt er foretatt, vil innsattes oppfatning i slike tilfeller kunne ha betydning for den videre oppfølgingen og varigheten av tiltaket.

⁶ Straffegjennomføringsloven § 38.

⁷ Prop. 143 L (2019–2020) kapittel 5.8.4; De europeiske fengselsreglene, regel 53A bokstav b; EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07 m.fl., 10. april 2012, avsnitt 212; EMD, *Ramishvili and Kokhraidze mot Georgia*, klagenr. 1704/06, 27. januar 2009, avsnitt 83; Mæhlumshagen, M.S. og Storvik, B.L. (2024) *Menneskerettigheter i fengsel*. Cappelen Damm Akademisk. Side 165.

⁸ Straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstavene a, b og c jf. tredje ledd; Prop. 135 L (2010–2011) side 183. I Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008) punkt 38.7 angis feilaktig at sikkerhetscelle kan brukes for «å hindre rømning eller unnvikelse fra fengsel», jf. lovens første ledd bokstav d).

⁹ Se bl.a. EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07, 10. april 2012, avsnitt 212.

¹⁰ EMD, *Khodorkovskiy og Lebedev mot Russland*, klagenr. 11082/06 m.fl., 25. juli 2013, avsnitt 470.

¹¹ Forvaltningsloven §§ 24 og 25, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

¹² Forvaltningsloven § 16, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

3.2 Plassering på sikkerhetscelle må oppfylle et bestemt formål

Plassering på sikkerhetscelle må begrunnes i ett av grunnlagene som står i straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstav a til c. Alle vedtakene hadde en tydelig henvisning til hvilket formål som skulle oppnås ved å plassere på sikkerhetscelle. De beskrev hvilke hendelser som hadde ledet frem til beslutningen om sikkerhetscelle, og var gjennomgående skrevet i et forståelig språk. Mange av vedtakene manglet imidlertid en beskrivelse av hvorfor hendelsene viste at det ville skje en *fremtidig* handling som måtte avverges.

Det var flere vedtak som helt eller delvis var begrunnet i at den innsatte bråkte ved å knuse gjenstander på cella, dunke i dør eller vegger, eller rope. I flere av vedtakene var det vist til at bråket påvirket andre, sårbare innsatte i fengselet, og plasseringen ble hjemlet i straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstav c. Etter Sivilombudets vurdering er det tvilsomt om bråk eller uro fra en innsatt er tilstrekkelig for å oppfylle vilkåret i § 38 første ledd bokstav c om å «hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter». I tillegg er Sivilombudet bekymret for at den omfattende innlåsing av innsatte i Oslo fengsel kan være en årsak til at innsatte bråker og dunker dører og vegger (se kapittel 7 *Forebygge bruk av sikkerhetscelle*, underkapittel 7.2.)

3.3 Plasseringen må være strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak må vurderes

Bruk av sikkerhetscelle må være «strengt nødvendig» for å oppnå ett av de nevnte formålene og forutsetter at mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller anses å være åpenbart utilstrekkelige.¹³ Eksempler på slike tiltak kan være fjerning av gjenstander fra innsattes celle, flytting av innsatte til annen celle eller avdeling, hel eller delvis utelukkelse eller bruk av ulike maktmidler når innsatte er utenfor cella.

Alle de 56 vedtakene slo fast at «inngrepet anses strengt nødvendig», men det var i mange tilfeller vanskelig å forstå hvordan fengselet hadde kommet til denne konklusjonen. For eksempel var flere vedtak begrunnet med vold mot en innsatt eller ansatt, men uten at det var beskrevet hvorfor det var fare for nytt angrep og hvorfor det ikke kunne avverges med andre midler, som å utelukke den innsatte på egen celle. Noen av disse etterlot et inntrykk av at plasseringen på sikkerhetscelle hadde et element av straff. Det samme gjaldt flere av vedtakene som var begrunnet helt eller delvis med at den innsatte hadde utført hærverk eller knust gjenstander inne på cella. I noen av disse var det beskrevet hvilke alternative tiltak som var forsøkt og at sikkerhetscelle var strengt nødvendig for å unngå ytterligere ødeleggelse. I andre manglet det en dokumentert begrunnelse for at hærverket som allerede var gjennomført gjorde det strengt nødvendig med sikkerhetscelle for å hindre fremtidig ødeleggelse. I flere av disse tilfellene fremsto det som at den innsatte hadde roet seg før overføringen ble gjennomført.

Veldig mange vedtak viste til «dialog» eller «kommunikasjon» som det mindre inngripende tiltaket som var forsøkt. Sivilombudet understreker at kommunikasjon er et sentralt verktøy i ansatte daglige arbeid med innsatte, og det må i utgangspunktet alltid forventes at en tilspisset situasjon forsøkes løst med kommunikasjon. Dersom en situasjon ikke kan løses gjennom samtale, må fortsatt mindre

¹³ Straffegjennomføringsloven § 38 tredje ledd første setning. Se også De europeiske fengselsreglene, regel 53.2 og Mandelareglene, regel 45 nr. 1.

inngripende tiltak vurderes. Forsøk på dialog oppfyller ikke kravet om å vurdere mindre inngripende tiltak.

Fengselet dokumenterte i mange tilfeller ikke godt nok hvilke alternative tiltak som var vurdert. Selv om alle vedtakene hadde en standardsetning om at «alternative tiltak er vurdert/utprøvd og ikke funnet tilstrekkelig betryggende i ditt tilfelle», var det 22 vedtak som ikke hadde noen beskrivelse av hvilke tiltak dette var. I en del tilfeller fant vi beskrivelse av alternative tiltak i annen dokumentasjon, som hendelsesrapporter. Det er imidlertid viktig at fengselet inkluderer dette i selve vedtaket for å sikre at begrunnelsen for bruk av sikkerhetscelle gjør det mulig å vurdere om vedtaket var lovlig.

Fengselet hadde to forsterkede celler som lå inne i første avdeling, i etasjen over sikkerhetscellene. Disse ble i en del tilfeller brukt som et forsøk på mindre inngripende tiltak før fengselet vurderte at det var strengt nødvendig å bruke sikkerhetscelle. De forsterkede cellene var mye enklere innredet enn vanlige celler, men hadde et sittende toalett (i den ene var dette i et eget avlukke) og direkte dagslys fra et stort vindu. Den ene manglet seng og hadde bare en plastmadrass på gulvet. Cellene framsto som et reelt, helt kortvarig, alternativ til sikkerhetscelle for innsatte som ødela inventar på egen celle.

Vi fant imidlertid at fengselet i flere situasjoner lot være å bruke de forsterkede cellene som et mindre inngripende tiltak. Begrunnelsen for dette var at cellene lå i første avdeling. De mest sårbare innsatte satt på denne avdelingen. Fengselet vurderte i flere tilfeller at de forsterkede cellene ikke var aktuelle fordi det var risiko for at den innsatte som ble vurdert for sikkerhetscelle, ville forstyrre de andre innsatte i for stor grad (se kapittel 7 *Forebygge bruk av sikkerhetscelle*).

Sivilombudet understreker at fengselet må begrunne vedtak om sikkerhetscellebruk slik at det er mulig å forstå hvorfor hvert enkelt vedtak er strengt nødvendig og hvorfor mindre inngripende tiltak ikke er tilstrekkelig. Det må være en fremtidsrettet vurdering, og de enkelte alternative tiltakene som er forsøkt eller vurdert, må beskrives.

3.4 Plasseringen må være forholdsmessig

Kravet om at plassering på sikkerhetscelle må være forholdsmessig innebærer at fengselets behov for å plassere innsatte på sikkerhetscelle må veies mot belastningen for den innsatte. Vilåret kan innebære at en strengt nødvendig plassering på sikkerhetscelle likevel er ulovlig, fordi oppholdet vil være for tyngende eller skadelig for den enkelte innsatte.

For å vurdere belastningen for innsatte må særlige sårbarheter som ung alder, fysisk eller psykisk sykdom, kognitiv funksjon og traumehistorikk tas med i vurderingen. Sivilombudet understreker at Mandelareglene forbyr bruk av isolasjon overfor innsatte med psykisk lidelse eller nedsatt funksjonsevne og der tilstanden vil bli forverret av isolasjonen.¹⁴ Det må også tas hensyn til om innsatte har vært på sikkerhetscelle flere ganger i løpet av kort tid, eller om han ellers har vært isolert forut for plasseringen. Slike forhold vil øke risikoen for isolasjonsskader.

I akutte situasjoner kan det være vanskelig å gjøre gode og presise vurderinger av belastningen for den innsatte. Fengselet må likevel ha et bevisst forhold til relevante opplysninger om den innsatte allerede fra vedtakstidspunktet. Selv om forholdene ved en innsatt ikke gjør plassering på sikkerhetscelle uforholdsmessig, vil de samme forholdene kunne ha betydning for oppfølgingen av

¹⁴ Mandelareglene, regel 45 nr. 2.

innsatte og for hvor lenge sikkerhetscelleoppholdet kan vare (se kapittel 4 *Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle* og kapittel 5 *Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle*).

Det kom frem av både helsedokumentasjon og fengselets journaler at en stor overvekt at de innsatte som var blitt plassert på sikkerhetscelle i perioden vi undersøkte, hadde særlige sårbarheter som psykiske lidelser, rusproblematikk eller fysiske plager og smerter eller ung alder. Så mange som 27 av de 38 hadde psykiske plager og/eller rusproblematikk.

Det var elleve av de 38 innsatte som var 24 år eller yngre på tidspunktet for sikkerhetscelleoppholdet. Flere av disse var blitt plassert på sikkerhetscelle flere ganger og omtrent 37 prosent av vedtakene om sikkerhetscelle gjaldt innsatte i aldersgruppen 18-24 år. Innsatte under 25 år har fortsatt en hjerne under utvikling, og alderen kan derfor gjøre det vanskeligere for dem å håndtere hendelser som kan føre til sikkerhetscelle. Oppholdet kan også være mer skadelig. I helsedokumentasjonen fant vi at åtte av de elleve innsatte under 25 år hadde en eller flere sårbarhetsfaktorer i tillegg til ung alder. Dette var blant annet rusproblematikk, psykotiske symptomer, søvnproblemer og redusert kognitiv fungering.

Til tross for disse forholdene, var det nesten ingen av vedtakene som inneholdt vurderinger av hvordan plasseringen på sikkerhetscelle ville påvirke den innsatte. I noen få tilfeller var sårbarheter hos den innsatte beskrevet i vedtaket, men også i disse tilfellene manglet det en konkret vurdering av hvordan den innsatte ville bli påvirket og hvorfor opphold på sikkerhetscelle likevel ville være forholdsmessig. Flere ansatte beskrev at det ikke var rom for å ta hensyn til personlige forhold ved plassering på sikkerhetscelle fordi det var selve hendelsen og situasjonen som avgjorde om det ble besluttet å bruke sikkerhetscelle. I tillegg ble det pekt på at vaktlederne i mange tilfeller ikke var kjent med de innsattes personlige forhold.

Det er fengselets ansvar å sikre at det alltid blir gjort en vurdering av om plassering på sikkerhetscelle er forholdsmessig overfor den enkelte innsatte. Når dette ikke blir gjort medfører dette en klar risiko for krenkelse av forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

3.5 Selvskading og selvmordsrisiko som grunnlag for plassering på sikkerhetscelle

Dokumentgjennomgangen viste at selvskading eller risiko for selvmord helt eller delvis begrunnet fem av de 56 vedtakene om sikkerhetscelle i perioden vi undersøkte. I to vedtak ble selvskading kort omtalt, men ikke brukt som begrunnelse for plasseringen.

Isolasjon kan øke risiko for selvmord, selvskading og utvikling av alvorlige psykiske lidelser. Å bruke sikkerhetscelle som tiltak ved selvmordsfare er derfor svært problematisk. Innsattes kunnskap om at de i livskriser risikerer å bli møtt med bruk av sikkerhetscelle, kan bidra til at innsatte holder informasjon om egen helsetilstand skjult. Sivilombudet har ved flere besøk funnet at innsatte tier når de har det vanskelig, i frykt for å havne på sikkerhetscelle.

EMD har i saker om selvmord gitt uttrykk for at fengslene må være særlig varsomme med bruk av isolasjon når det foreligger selvmordsfare. Domstolens praksis viser at bruk av isolasjon eller sikkerhetscelle mot innsatte i slike situasjoner, kan føre til brudd på forbudet mot umenneskelig eller

nedverdiggende behandling.¹⁵ Videre har CPT overfor norske myndigheter gitt uttrykk for at innsatte med behov for plassering på sikkerhetscelle i over 24 timer som følge av fare for selvmord eller selvskading, må overføres til psykisk helsevern.¹⁶

Selv om sikkerhetscellene i liten grad var brukt til selvmordsnære innsatte, var det noen få eksempler på dette i perioden vi undersøkte. Antallet var likevel relativt lavt, og det kan tilsi at fengselets arbeid overfor selvmordsnære personer har hatt en positiv effekt.

I ett vedtak om sikkerhetscelle var det beskrevet at innsatte hadde «truet» med å skade seg selv eller å ta sitt eget liv. Sivilombudet understreker at en slik omtale av og til innsatte som har det vanskelig, eller som har tanker om å skade seg selv, er lite hensynsfull og bør endres.

3.6 Samlet risiko

Vår gjennomgang av vedtakene om bruk av sikkerhetscelle avdekket flere svakheter. Korte og mangelfulle begrunnelser, og manglende vurdering av mindre inngripende tiltak og forholdsmessighet gjør det vanskelig å kontrollere lovligheten av vedtakene. Det gjør også at ombudet stiller spørsmål ved om flere av plasseringene på sikkerhetscelle var strengt nødvendige, og om de kunne vært løst med andre tiltak, som utelukkelse.

Svakt begrunnede vedtak svekker den innsattes rettssikkerhet og er særlig problematisk i lys av skadepotensialet av å plasseres på sikkerhetscelle. Mangelfulle begrunnelser ved slike inngripende tiltak kan i seg selv øke risikoen for krenkelse av forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.¹⁷

Anbefaling: Beslutning om plassering i sikkerhetscelle

1. Fengselet må sikre at sikkerhetscelle bare brukes når tiltaket er strengt nødvendig, mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller vurdert, og inngrepet er forholdsmessig.
2. Fengselet må dokumentere en konkret begrunnelse for at alle lovens vilkår for bruk av sikkerhetscelle er oppfylt. Det bør sikres at innsatte er hørt.
3. Fengselet bør ikke bruke sikkerhetscelle for å forebygge eller håndtere selvskading eller selvmordsforsøk.

¹⁵ EMD, *Jeanty mot Belgia*, klagenr. 82284/17, 31. mars 2020, avsnitt 119-120; EMD, *Keenan mot Storbritannia*, klagenr. 27229/95, 3. april 2001, avsnitt 116 og EMD, *Renolde mot Frankrike*, klagenr. 5608/05, 16. oktober 2008, avsnitt 128-129.

¹⁶ CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 123.

¹⁷ Se bl.a. EMDS dommer i *Hellig mot Tyskland*, klagenr. 20999/05, 7. juli 2011; *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 og 67354/09, 10. april 2012, og *Vukušić mot Kroatia*, klagenr. 37522/16, 14. november.

4 Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

Plassering på sikkerhetscelle innebærer inngripende tiltak som kroppsvisitasjon, og manglende mulighet til selv å ha kontroll over tilgang til mat, drikke og ivaretagelse av hygiene. Forholdene vil innebære sterk begrensning i sanseinntrykk og inngripende isolasjon. Det kontinuerlige tilsynet gjennom natten vil gjøre det vanskelig å sove.

Disse forholdene kan alene eller samlet utgjøre en risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling og det er fengslets ansvar å sikre at den innsattes grunnleggende rettigheter fullt ut blir ivaretatt i denne situasjonen.

4.1 Maktbruk ved plassering på sikkerhetscelle

En overføring til sikkerhetscelle innebærer oftest mye bruk av makt. Det kan være å bli holdt fast, lagt i bakken og å bli båret til sikkerhetscelle, noen ganger over store avstander. Det kan også bli brukt håndjern, spyttette, pepperspray og tåregass.¹⁸ Ved sikkerhetscella blir innsatte ofte kledd naken og gitt nytt tøy, og dette som kan medføre ytterligere bruk av fysisk makt.

Fysisk makt og håndjern

Håndjern ble brukt under de fleste, men ikke alle, overføringene til sikkerhetscelle. Tre av de 56 overføringene ble gjennomført ved at innsatte ble båret til sikkerhetscellen. Beslutningene om sikkerhetscelle i disse tilfellene ble tatt i ulike fellesskapsavdelinger, og den innsatte ble derfor båret langt, og ned flere trappeløp. Vi har ikke grunnlag for å vurdere om vilkårene var til stede i disse tilfellene, men understreker at omfattende og inngripende bruk av makt må tas med i vurderingen av om inngrepet er forholdsmessig.

Spyttette

En spyttette er en gjennomsliktig hette som tres over hodet på den innsatte, med et felt ved nedre del av ansiktet som hindrer at det kan spyttes ut av hetten. Spyttette er et maktmiddel som medfører en risiko for innsattes respirasjon og som i mange tilfeller vil være sterk angstfremmende, særlig i stressede situasjoner. CPT har tidligere frarådet bruk av lignende utstyr for å hindre spytting, særlig i kombinasjon med andre tvangsmidler.¹⁹

Vi fant ett eksempel på at spyttette var brukt på en innsatt under plasseringen på sikkerhetscelle. Dette var kun nevnt i tilsynsprotokollen, hvor det stod: «Spyttet på ansatte under overføring fra [tall] avd, tatt på spyttmaske». Spyttetten var verken nevnt i vedtaket eller i vaktleders protokoll for sikkerhetscelleplasseringen. I den innsattes journal var det kun dokumentert at håndjern var benyttet ved overføring til sikkerhetscelle. Sivilombudet understreker at når et så inngripende maktmiddel som spyttette benyttes, skal det begrunnes og dokumenteres. Kravet til begrunnelse forsterkes av at plassering på sikkerhetscelle er en situasjon der det allerede utøves omfattende makt og kontroll over den innsatte. Det bør fremgå hvordan maktmiddelet ble brukt og om alternative beskyttelsestiltak var forsøkt, som visir på de ansatte.

¹⁸ Vilårene for disse tvangsmidlene fremgår av straffegjennomførlingsloven § 38 første og andre ledd, jf. tredje ledd.

¹⁹ CPTs besøk til Storbritannia 30. mars - 12. april 2016, CPT/Inf (2017) 9, avsnitt 15.

Tåregass og pepperspray

Dokumentgjennomgangen viste at tåregass eller pepperspray ble brukt ved fem tilfeller i forbindelse med at en innsatt ble plassert på sikkerhetscelle. Vi fant videre at tåregass ble brukt én gang og pepperspray ble brukt tre ganger inne på en av sikkerhetscellene.

Bruk av pepperspray kan være farlig, og EMD har lagt til grunn CPTs uttalelser om at pepperspray ikke bør brukes i lukkede rom. Domstolen har konstatert krenkelse av EMK artikkel 3 i flere saker om pepperspray.²⁰ Også FNs torturkomité har anbefalt at pepperspray forbys i lukkede rom.²¹ CPT har uttrykkelig uttalt at det aldri bør anses legitimt å bruke pepperspray gjennom luka i en celledør.²² Sivilombudet er bekymret for bruken av tåregass og pepperspray inne på lukkede rom, og særlig inne i sikkerhetscellene der fengselet allerede utøver omfattende kontroll.

Også oppfølgingen av de innsatte som var blitt utsatt for tåregass eller pepperspray ga grunnlag for bekymring. I to av tilfellene der det ble brukt pepperspray mot innsatte inne på sikkerhetscellen måtte han klare seg med kopper med vann for å skylle av pepperspraya. I de to andre tilfellene der det var brukt hhv pepperspray og tåregass, manglet det helt informasjon om innsatte hadde fått vaske seg eller annen oppfølging i etterkant.

Våre funn tydet videre på at helsepersonell ikke alltid ble informert når pepperspray eller tåregass var blitt brukt i disse situasjonene.

4.2 Visitasjon og påkledning under plasseringen på sikkerhetscelle

I følge CPTs anbefalinger skal fengslet kun kroppsvisitere innsatte ved plassering på sikkerhetscelle dersom det etter en individuell vurdering anses nødvendig.²³

Hovedregelen i fengselet var at innsatte skulle kroppsvisiteres ved full, trinnvis avkledning før innsettelse. Dersom den innsatte ikke samarbeidet, ble han lagt på magen på madrassen inne på sikkerhetscella og avkledd trinnvis med tvang. Dokumentasjonen av hvordan visitasjonen var blitt gjennomført var svak. I mange tilfeller var beskrivelsen uklar,²⁴ og i flere tilfeller var det ingen informasjon om visitasjon. Visitasjon er et inngripende tiltak som kan oppleves nedverdiggende. Det er derfor viktig at det er dokumentert hvordan dette er blitt gjennomført.

Den innsatte skal i utgangspunktet kunne bruke egne klær på sikkerhetscellen, men dersom dette anses som en sikkerhetsrisiko, skal fengselet utlevere anstalttøy, eventuelt såkalt «rivsikkert tøy».²⁵ Dokumentgjennomgangen tydet på at ble gjort en konkret vurdering av hvilke klær den innsatte fikk ha på seg i sikkerhetscellen. Det var mange eksempler på at den innsatte fikk beholde egne klær. Dette er positivt.

²⁰ EMD, *El-Asmar mot Danmark*, klagenr. 27753/19, 3. oktober 2023, avsnitt 48 og EMD, *Tali mot Estland*, klagenr. 66393/10, 13. februar 2014, avsnitt 78.

²¹ FNs torturkomité, anbefalinger til Danmark, CAT/C/DNK/CO/6-7, 2016, avsnitt 31 og FNs torturkomité anbefalinger til New Zealand, CAT/C/NZL/CO/7, 2023, avsnitt 28 f).

²² CPT, rapport etter besøk til Danmark 2014, CPT/Inf (2014)25, avsnitt 63.

²³ CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 133.

²⁴ Visitasjonen var for eksempel beskrevet som «fullstendig visitasjon», «kontroll», «trinnvis visitasjon», «overfladisk visitert» og «ytre sjekk».

²⁵ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.2.

4.3 Ivaretagelsen av innsatte inne på sikkerhetscella

Når en innsatt er på sikkerhetscelle, skal fengselet føre tilsyn minst én gang i timen.²⁶ Betjenter fra første avdeling førte tilsyn med innsatte på sikkerhetscellene hver halvtime. De så da i all hovedsak etter livstegn gjennom et av vinduene i sikkerhetscella, eventuelt spurte den innsatte om behov for mat, vann og lignende.

Betjentene hadde ikke lov til å åpne lukene inn til cella. Dersom døra, luka i døra eller gulvluka skulle åpnes, måtte vaktleder være til stede. Dette gjorde at vaktlederen måtte tilkalles hvis den innsatte hadde behov for vann, mat eller medisiner. Dokumentgjennomgangen avdekket en rekke eksempler på at det tok tid før vaktlederen kom. Når betjentene ikke kunne åpne noen luker, var det også vanskelig for betjentene å kommunisere med den innsatte. Vi så få eksempler på at betjentene startet en samtale med innsatte. Det fremstår som en unødvendig streng praksis at to betjenter ikke kunne samarbeide om å åpne en av lukene for å snakke eller levere inn vann eller mat.

Mat og drikke ble normalt skjøvet inn gjennom gulvluken. Sivilombudet har i en rekke rapporter påpekt at serving av mat gjennom en luke ved gulvet er uverdig.²⁷ CPT har også anbefalt norske myndigheter å sikre at luken ved gulvet så langt som mulig ikke brukes til mat og drikke.²⁸ Norske myndigheter svarte på CPTs anbefaling ved å slå fast at mat og drikke kun unntaksvis gis gjennom luken ved gulvet.²⁹ Våre funn viste at dette ikke er riktig og vi så flere eksempler på at innsatte ikke ønsket å spise inne i sikkerhetscellen.

Det manglet rennende vann og det gjorde at det ikke var mulig å ivareta egen hygiene. Vi fant noen få eksempler på at den innsatte fikk inn kopper med vann for å vaske seg. I intervjuer med ansatte ble det nevnt at både håndsprit, såpe og håndkle var mulig å gi inn, men vi så ingen dokumenterte eksempler på at dette var gjort i noen av de 56 innsettelsene vi undersøkte. Å kunne ivareta personlig hygiene er særlig viktig i en situasjon der man ellers er fratatt nærmest alle muligheter til å ivareta seg selv, men denne muligheten var nærmest fraværende.

Dokumentgjennomgangen viste at plastmadrassen på sikkerhetscellen ved tre tilfeller var blitt fjernet slik at den innsatte måtte sitte og ligge direkte på betonggulvet. I det lengste tilfellet var den innsatte uten madrass i 39 timer og han måtte sove direkte på betonggulvet i to netter. Disse forholdene fremstår som sterkt kritikkverdige (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Sivilombudet vurderer at fengselets praksis med å skyve mat og drikke langs gulvet, ikke sikre tilstrekkelig mulighet for å ivareta egen hygiene, innebærer en risiko for at innsatte på sikkerhetscellene kan utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling, særlig når dette skjer over lengre tid.

4.4 Forebygging av isolasjonsskader

Sikkerhetscelle er en svært inngripende form for isolasjon med høyt skadepotensial. Fortløpende tiltak for å forebygge isolasjonsskader er derfor helt nødvendig. Isolasjonsskader kan for eksempel

²⁶ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

²⁷ Se bl.a. Sivilombudet (2023), rapport etter besøk til Bredtveit fengsels- og forvaringsanstalt kapittel 6.5.2, og ombudets (2023) rapport etter besøk til Halden fengsel, kapittel 7.1.1.

²⁸ CPT (2018). Rapport til Norge, CPT/Inf 2019 (1), avsnitt 109.

²⁹ Norge (2019). svar på rapport fra CPT, CPT/Inf 2019 (22), punkt 55.

forebygges med samtaler eller mulighet til å gå ut i en luftegård.³⁰ Forebygging av isolasjonsskader er særlig viktig når oppholdet på sikkerhetscelle blir langvarig.

Vi fant få eksempler på tiltak for å forbygge isolasjonsskader. Et viktig tiltak vil være at betjentene som fører tilsyn tar initiativ til dialog og samtale. Fengselets regel om at vaktlederen måtte være til stede for at gulv- eller dørluka kunne åpnes, gjorde det imidlertid nesten umulig å føre en samtale når betjentene hadde tilsyn. Under besøket erfarte vi selv at det var svært vanskelig å forstå og bli forstått gjennom de lukkede vinduene inn til cellen.

Noen ansatte nevnte at det var mulig å få besøk av prest eller imam på sikkerhetscella, men vi så ingen eksempler på dette i dokumentgjennomgangen. Vi fant ett eksempel på at ungdomsteamet kom for å gi en beskjed til en ung innsatt. Da den samme innsatte ble satt på sikkerhetscelle igjen senere, ba ungdomsteamet om å få snakke med ham, men fikk nei til dette av vaktleder.

Når innsatte ellers isoleres må fengselet sørge for at de innsatte får minimum to timer meningsfull menneskelig kontakt hver dag for å forebygge isolasjonsskader. Innsatte som sitter på sikkerhetscelle trenger også meningsfull menneskelig kontakt, men utformingen av cellene gjør det vanskelig. Det forsterker behovet for å avslutte oppholdet på sikkerhetscellen så raskt som mulig.

Samlet savnet Sivilombudet et mer systematisk arbeid for å forebygge isolasjonsskader. Det var særlig problematisk at de interne rutineene gjorde det nesten umulig for betjentene å etablere en god dialog med den innsatte.

4.5 Oppfølging fra helsepersonell på sikkerhetscelle

Innsatte som er isolerte på sikkerhetscelle er i en særlig sårbar situasjon, som krever uavhengig oppfølging av helsetjenesten.³¹ Dette skyldes både skadevirkningene plasseringen kan medføre, og at den innsatte i mindre grad enn ellers kan kontakte helsetjenesten. CPT har anbefalt umiddelbar varsling og tilsyn fra helsepersonell så snart som mulig etter plassering på sikkerhetscelle, og deretter tilsyn minst daglig så lenge plasseringen opprettholdes.³² Tilsyn og tilstedeværelse fra helsepersonell kan bidra til å redusere mulighetene for at innsatte utsettes for integritetskrenkelser.

Straffegjennomføringsloven § 38 slår fast at det skal innhentes uttalelse fra lege dersom det er mulig, før plassering på sikkerhetscelle.³³ I retningslinjene til loven heter det at lege ellers skal varsles snarest og gis anledning til å gi råd om videre oppfølging av den innsatte.³⁴

Helsepersonell skal straks rapportere skadelig virkning på den innsattes fysiske eller psykiske helse til ledelsen.³⁵ De skal gi råd til ledelsen dersom de anser det nødvendig å avslutte tiltaket av

³⁰ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

³¹ Sivilombudet, Særskilt melding til stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler. dokument 4:3 (2018/19), side 73.

³² CPT, rapport etter besøk til Norge i 2018, CPT/Inf 2019(1), avsnitt 107 og CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 134.

³³ Straffegjennomføringsloven § 38, tredje ledd, tredje punktum. Formuleringen er uheldig ved at den kan bidra til å skape inntrykk av at en lege bør være involvert i selve beslutningen om å bruke sikkerhetscelle. Sivilombudet har tidligere påpekt at dette ville være i strid med helsepersonells uavhengige rolle.

³⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

³⁵ Mandelareglene, regel 46.2.

helsemessige årsaker. Helsepersonell bør også undersøke de fysiske omgivelsene, inkludert hygiene og renhold, temperatur, lysforhold og ventilasjon.

Varsling av helsepersonell ved plassering på sikkerhetscelle

Helseavdelingen ble varslet ved at fengselets vaktleder kontaktet helseavdelingen eller møtte opp fysisk og skrev navnet på den innsatte som var plassert på sikkerhetscelle på en tavle i helseavdelingen. Ansatte i helseavdelingen var usikker på om denne tavlen alltid var oppdatert. I sju av de 56 plasseringene vi gjennomgikk var det ingen tegn i helsejournalen på at helseavdelingen var kjent med plasseringen. Dette viser at varslingspraksisen innebar en risiko for at helsepersonell ikke ble varslet.

Et stort antall (21 av 56) av plasseringene ble gjennomført i perioden 19:00 til 07:30, når helseavdelingen var stengt. I bare ett av disse tilfelle ble helsepersonell umiddelbart varslet. I de resterende 20 tilfellene var det notert i protokollen at helseavdelingen ville bli varslet når den åpnet. Praksisen er et klart brudd på retningslinjene for varsling av helsepersonell og innebærer en stor risiko fordi fengselet fratar den innsatte muligheten til medisinsk undersøkelse raskt etter innsettelse. Både den alvorlige tvangsbruken, at en klar overvekt av disse innsatte hadde kjent psykisk uhelse, hadde rusproblemer, var unge eller på andre måter sårbare og at en overføring til sikkerhetscelle ofte innebærer mye maktbruk, tilsier en rask og uavhengig vurdering av helsepersonell. Helsepersonell bør derfor varsles uavhengig av tid på døgnet.

Tilsyn fra helsepersonell med innsatte på sikkerhetscelle

Mange av de innsatte som ble plassert i sikkerhetscelle hadde kjent psykisk uhelse (se kapittel 3.4. *Plasseringen må være forholdsmessig*). Vi så flere eksempler på at innsatte med kjent psykisk uhelse ble sykere over tid, før de ble plassert i sikkerhetscelle (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig og nedverdiggende behandling*).

Dokumentgjennomgangen viste at det stort sett ble gjort daglige tilsyn av helsepersonell, også lørdag og søndag. Generelt syntes helseavdelingen å komme raskt til etter at de ble varslet. Vi fant likevel syv tilfeller der helseavdelingen ikke ble varslet og derfor ikke fikk anledning til å føre tilsyn, og tre tilfeller hvor det ikke var dokumentert daglig tilsyn.

Som regel var det sykepleiere som gjennomførte tilsyn på sikkerhetscelle. Noen ganger var en lege fra helseavdelingen med, enkelte ganger en psykolog eller psykiater fra poliklinikken, og i noen få tilfeller legevakten.

Det var alltid fengselsbetjenter og ofte en vaktleder til stede når helsepersonellet kom på tilsyn. Den innsatte hadde derfor ikke mulighet til å ha en fortrolig samtale med helsepersonell. Dette innebærer en risiko for at helsepersonellet ikke fikk all relevant informasjon. Vi så flere eksempler på at tilsynet fra helsepersonell ble gjort fra utsiden av cellen, gjennom vinduet, og at helsepersonellet snakket med den innsatte via luka i døra eller luka i gulvet. Det var vanskelig å føre en samtale fra innsiden av cella med noen som stod utenfor, også når gulvluka var åpen, og dette svekket åpenbart kommunikasjonen mellom helsepersonellet og den innsatte.

Vi fant flere eksempler på mangelfull oppfølging fra helseavdelingen. Ett eksempel er en ung innsatt med kjent rusproblematikk som hadde flere plasseringer på sikkerhetscelle. Den ene plasseringen varte i tre døgn, men helsepersonell var bare innom én gang. Et annet eksempel var en innsatt som

var abstinert, hvor helsepersonell først kom kl. 20 dagen etter at han ble plassert på sikkerhetscelle, og hvor de ikke kom tilbake når de ikke kom i posisjon første gang.

Innsatte som blir utsatt for pepperspray (OC-gass) trenger i mange tilfeller helsehjelp. Vi fant flere eksempler på innsatte som ble sprayet med pepperspray i forbindelse med plasseringen eller underveis i plasseringen, og hvor det tok lang tid før helsepersonell kom til. I disse tilfellene var det uklart om det var fengselet som lot være å varsle helsepersonell eller om det var helseavdelingen som responderte sent. Bare i ett av tilfellene var bruken av gass dokumentert i innsattes helsejournal. I dette tilfellet var pepperspray brukt mens helsepersonell var til stede. I to tilfeller hvor den innsatte ble sprayet med pepperspray inne på sikkerhetscella, fant vi ingen tegn til at helsepersonell ble informert om dette. Dette er bekymringsfullt.

Helsejournalene vi gikk gjennom inneholdt ikke beskrivelser av sikkerhetscella eller utformingens betydning for innsattes helsetilstand (se kapittel 2.1 *Sikkerhetscellenes fysiske utforming*). Det var heller ikke dokumentert at innsatte fikk mat gjennom gulvluka og ikke hadde mulighet til å ivareta egen hygiene. Dette er en svakhet. De fysiske forholdene kan ha helsemessige konsekvenser for de innsatte umiddelbart eller senere, og det er derfor viktig å journalføre hvilke fysiske forhold tvangsmiddelbruken medførte.³⁶

Samlet viste funnene behov for å styrke helsepersonells oppfølging av innsatte som ble satt på sikkerhetscelle. Dette må både fengselet og helsetjenesten ta ansvar for.

4.6 Kontakt med advokat

Retten til kontakt med advokat er en grunnleggende rettighet og et viktig beskyttelsestiltak mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling ved frihetsberøvelse.³⁷ Risikoen for menneskerettsbrudd ved bruk av sikkerhetscelle er generelt høy, og tilgangen til advokat bør derfor sikres. Sivilombudet har tatt opp problemstillingen med flere fengsler og har notert Justis- og beredskapsdepartementets forslag om å lovfeste en rett for innsatte på sikkerhetscelle til å kontakte advokat eller annen person utenfor fengselet.^{38 39}

Rett til kontakt med advokat var ikke omtalt i fengselets rutine for sikkerhetscelle. I dokumentasjonen så vi at flere innsatte ba om å få snakke med advokat mens de var på sikkerhetscelle, men at ingen av disse fikk mulighet til det. Flere av de innsatte vi snakket med fortalte at de ikke trodde at de kunne ringe advokat underveis i oppholdet, og at de derfor ikke hadde bedt om det. I intervjuer med ansatte var det flere som sa at det ikke ble gitt mulighet for samtale med advokat underveis i oppholdet på sikkerhetscelle, selv om noen også forklarte at det var mulig.

³⁶ Helsepersonelloven §§ 39 og 40.

³⁷ CPT, Access to a lawyer as a means of preventing ill-treatment (2011), CPT/Inf (2011)28-part1, avsnitt 18.

³⁸ Sivilombudet. (2023). Rapport fra besøk til Bredtveit fengsel, kapittel 6.5.7; Sivilombudet (2024). Rapport fra besøk til Ringerike fengsel, kapittel 5.7.6; Justis- og beredskapsdepartementet, høringsnotat 2. februar 2023, side 114 og 137.

³⁹ Regjeringen har foreslått at innsatte som er eller har vært plassert i sikkerhetscelle og som vurderer å klage eller klager, skal ha rett til fritt rettsråd, jf. Prop. 103 L (2024-2025).

4.7 Samlet risiko

Samlet har undersøkelsen vår avdekket flere svakheter ved oppfølgingen som både fengselet og helse gir til innsatte som er plassert i sikkerhetscelle. Sivilombudet er særlig bekymret for fengselets bruk av tåregass og pepperspray i sikkerhetscellene og for spytthette under overføringen til sikkerhetscelle. Den samlede maktbruken gir økt risiko for at behandlingen er i strid med forbudet om umenneskelig og nedverdiggende behandling. Sivilombudet konstaterer også at det er store mangler i arbeidet med å forebygge isolasjonsskader som følge av opphold på sikkerhetscelle, særlig fordi det er vanskelig for betjentene å snakke med den innsatte. Dette er spesielt problematisk i de plasseringene som varer opp mot et døgn eller mer. Dette gjaldt mer enn halvparten av plasseringene i undersøkelsesperioden.

Sivilombudet er også bekymret for den svake varslingsrutinen mellom fengselet og helsetjenesten, og den manglende muligheten for den innsatte til å ha en konfidensiell dialog med helsepersonell på sikkerhetscellen. Dette utgjør også en risiko for at den innsatte blir utsatt for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Anbefaling: Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

4. Fengselet bør sikre at spytthette, tåregass og pepperspray ikke benyttes uten at det er strengt nødvendig, at mindre inngripende tiltak er forsøkt eller vurdert, og at det er forholdsmessig. Disse vurderingene bør dokumenteres.
5. Fengselet bør sikre at det alltid gjøres en individuell vurdering når det brukes håndjern, kroppsvisiteres eller fratas klær ved bruk av sikkerhetscelle. Vurderingen bør dokumenteres.
6. Fengselet bør sikre at innsatte på sikkerhetscelle får utdelt mat og drikke på en respektfull måte og så langt som mulig uten bruk av gulvluke.
7. Fengselet bør sikre at det er mulig å ivareta personlig hygiene på sikkerhetscellene, uavhengig av om den innsatte ber om det eller ikke.
8. Fengselet bør styrke oppfølgingen av innsatte på sikkerhetscelle for å forebygge isolasjonsskader. Oppfølgingen bør bidra til at oppholdet blir avsluttet så raskt som mulig.
9. Fengselet bør sikre at helsepersonell snarest varsles om alle plasseringer på sikkerhetscelle.
10. Kommunen bør sikre daglig tilsyn og oppfølging av innsatte som er plassert på sikkerhetscelle, og at dette dokumenteres.
11. Kommunen bør sikre at plassering på sikkerhetscelle dokumenteres i journal, også i de tilfellene hvor helsetjenestene ikke har hatt tilsyn. Dokumentasjonen bør inneholde konkret informasjon om de spesielle fysiske forholdene på sikkerhetscelle, hvor inngripende tiltaket er og om bruk av makt i forbindelse med plasseringen.
12. Fengselet bør sikre at innsatte kan ta kontakt med advokat under oppholdet på sikkerhetscelle uten forsinkelser og i full konfidensialitet.

5 Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle

CPT har anbefalt at bruk av isolasjon for innsatte som utgjør en fare for seg selv eller andre kun bør benyttes «for the shortest possible time (usually minutes rather than hours)», og EMD bygger på at opphold på sikkerhetscelle av preventive grunner for å la innsatte roe seg ned, ikke kan opprettholdes over lang tid.⁴⁰ Dette tilsier streng kontroll med varigheten av tiltaket. CPT har videre understreket at nødvendigheten av tiltaket skal vurderes «frequently».⁴¹

Etter straffegjennomføringsloven skal fengslet ««fortløpende vurdere om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket». Alle vilkårene for bruk av sikkerhetscelle må være oppfylt så lenge plasseringen opprettholdes. Oppholdet på sikkerhetscelle må til enhver tid være strengt nødvendig for å oppnå formålet med plasseringen. Det skal også kontinuerlig vurderes om tiltaket kan erstattes med et mindre inngripende tiltak.⁴²

Vurderingene skal begrunnes og føres i tilsynsprotokoll for sikkerhetscelle.⁴³ Kravene til begrunnelse ved bruk av isolasjon øker jo lenger vedtaket varer.⁴⁴

5.1 Hvor ofte vilkårene vurderes

Protokollen for sikkerhetscellene inneholdt tidspunktene vaktleder hadde vært til stede ved sikkerhetscellen. Ettersom fengselets rutine var at vaktleder måtte være til stede hver gang en av lukene inn til sikkerhetscellen ble åpnet, var vaktleder ved sikkerhetscellen flere ganger i løpet av en vakt for å for eksempel levere inn vann, mat eller medisiner. Selve vurderingen av om tiltaket skulle avsluttes eller opprettholdes ble ført i vaktlederjournalen. Det var gjennomgående færre skriftlige vurderinger i journalen enn tidspunkt i protokollen skulle tilsi. Det var ikke mulig for oss å kvantifisere hvor ofte fengselet gjorde vurderinger av vilkårene for fortsatt plassering, fordi svært mange av notatene kun var beskrivelse av hva den innsatte eller de ansatte gjorde (se kapittel 5.2. *Innholdet i de fortløpende vurderingene*).

Det var et klart funn at det ikke ble gjort noen vurdering av sikkerhetscelleopphold i løpet av nattevakten. Begrunnelsen for dette var at det var for lav bemanning i fengselet på natten til å følge opp en innsatt som ble flyttet ut av en sikkerhetscelle.

Vi fant også flere eksempler på at det tok svært lang tid mellom to tidspunkt vaktlederen oppsøkte sikkerhetscella. Dokumentgjennomgangen avdekket fem eksempler på at vaktlederen besluttet om ettermiddagen at den innsatte måtte sitte i sikkerhetscelle til neste dag. I ett av disse tilfellene besluttet vaktleder kl. 14:50 at den innsatte skulle sitte til neste dag fordi legen hadde endret tidspunktet for kveldsmedisin og «på bakgrunn av usikkerhet rundt virkningen av medisinene, så beslutter vaktleder å ha innsatte på sikkerhetscelle over natten, i håp om at han får sove».

⁴⁰ CPTs rapport etter besøk til Kroatia i 2017, CPT/Inf(2018)44, avsnitt 60; EMD, *Vukušić mot Kroatia*, klagenr. 37522/16, 14. november 2023, avsnittene 32–41. I samme retning EMD, *Jeanty mot Belgia*, klagenr. 82284/17, 31. mars 2020, avsnitt 116.

⁴¹ CPT, rapport etter besøk til Norge 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 134.

⁴² Straffegjennomføringsloven § 38 tredje ledd fjerde setning.

⁴³ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.4.

⁴⁴ EMD Babar Ahmad og andre mot Storbritannia, klagenr. 24027/07, 10. april 2012, avsnitt 212; EMD Ramirez Sanchez mot Frankrike, 59450/00, 4. juli 2006 avsnitt 139; EMD A.B. mot Russland, 1439/06, 14. oktober 2010, avsnitt 108. De europeiske fengselsreglene, regel 53A b og f.

Den høye skaderisikoen tilsier at det ikke kan gå lenge mellom hver gang det vurderes om vilkårene fortsatt er oppfylt. Sivilombudet har anbefalt at vurderingene dokumenteres minst hver sjette time.⁴⁵ I tråd med at risikoen for skade øker jo lenger tiltaket varer, bør dette anses som et minimum. Dette må gjelde hele døgnet. Fengselet har ansvar for å sikre bemanning for å kunne avslutte tiltaket så snart forholdene ikke lenger gjør tiltaket strengt nødvendig. Å bestemme før kl. 15 at sikkerhetscelleoppholdet skal vare frem til neste formiddag, er etter Sivilombudets vurdering, ulovlig.

5.2 Innholdet i de fortløpende vurderingene

Fengselet må fortløpende vurdere om alle vilkårene for plassering på sikkerhetscelle fortsatt er oppfylt. Ifølge fengselets mal for tilsynsprotokoll, skulle den fortløpende vurderingen dokumenteres i vaktleders vaktjournal. Kvaliteten på de fortløpende vurderingene som var dokumentert i vaktjournalen, var gjennomgående lav. Vi fant ingen dokumenterte vurderinger som tok stilling til alle vilkårene for å fortsette å bruke sikkerhetscelle.

Kravet om «strengt nødvendig» og om «mindre inngripende tiltak»

Vaktlederen lagde ofte et notat når han hadde vært ved sikkerhetscellen, men dette var som regel kortfattet og veldig ofte bare en beskrivelse av observasjoner av den innsatte eller handlinger som vaktleder hadde gjort, for eksempel «fått inn brødsriver, to kopper vann og medisiner», «innsatte har kun sovet fire timer i natt», «nede for å snakke med innsatte. Innsatte var ikke interessert i å snakke, han ville kun ha snus, noe han fikk avslag på». Sivilombudet vurderer at denne typen notater ikke dokumenterer en løpende vurdering. I noen tilfeller var vaktleders konklusjon tatt inn, som for eksempel «han forblir på sikkerhetscellen» eller «tatt opp fra sikkerhetscelle etter vurderingssamtale med vaktleder». Selve begrunnelsen var imidlertid ikke dokumentert.

Den manglende dokumentasjonen av om tiltaket til enhver tid var strengt nødvendig og ikke kunne avhjelpes med mindre inngripende tiltak, gjør at Sivilombudet er bekymret for at enkelte opphold på sikkerhetscellen varte for lenge. Vi fant flere eksempler på at innsatte var rolig inne på cella, men likevel ble sittende i flere døgn. Det var også eksempler på at den innsatte fikk dusje utenfor cella eller være i luftgården uten problemer, og så ble satt inn igjen på sikkerhetscellen uten at det var dokumentert en begrunnelse for at vilkårene fortsatt var til stede. Det er vanskelig å forstå at fortsatt bruk av sikkerhetscelle var strengt nødvendig når den innsatte klarte å dusje eller være i luftgården på en rolig måte.

Våre undersøkelser tydet på at fengselet i flere tilfeller krevde en bestemt oppførsel eller bestemte utsagn fra den innsatte før han ble tatt ut av sikkerhetscellen. I intervjuer beskrev ansatte at det var viktig å få til en samtale med den innsatte om det som hadde skjedd, og at den innsatte måtte vise at han ikke ville gjøre handlingene som sikkerhetscelleplasseringen skulle avverge. Noen av de ansatte pekte på at det var opp til den innsatte selv om oppholdet ble avsluttet, og at dette avhang av den innsattes atferd.

Sivilombudet er bekymret for at en forventning om at den innsatte må endre seg kan føre til lengre sikkerhetscelleopphold enn strengt nødvendig. Vi fant tilfeller den innsatte mente at han ikke hadde gjort noe galt, men at det heller var ansatte som eskalerte situasjonen, og at han derfor ikke ville beklage det som hadde skjedd. Da ble han sittende lengre på sikkerhetscellen. I intervjuene med de

⁴⁵ Sivilombudet. (2024). Rapport fra besøk til Ringerike fengsel, kapittel 5.7.5 og Sivilombudet. (2024). Rapport fra besøk til Stavanger fengsel, kapittel 6.5.

innsatte kom det også frem at det ikke nødvendigvis var tydelig for dem hva som skulle til for å slippe ut.

Sivilombudet understreker at det er fengselets ansvar å aktivt arbeide for at sikkerhetscelleoppholdet avsluttes så snart det er mulig. I dette arbeidet må fengselet ta hensyn til den situasjonen den innsatte på sikkerhetscelle befinner seg i, som ofte vil påvirke hans sinnstilstand og gjøre det vanskeligere for ham å oppfylle en forventning om samarbeid eller evne til å kommunisere på en bestemt måte. Dersom en innsatt blir sittende på sikkerhetscelle fordi han ikke har beklaget oppførselen sin, er det ikke i tråd med lovens vilkår om at det må være strengt nødvendig.

Samtidig viste dokumentene at mange innsatte ble overført til en annen celle og utelukket så snart det ble vurdert at det ikke lenger var behov for sikkerhetscelle. Det er positivt at fengselet vurderer bruk av utelukkelse i stedet for sikkerhetscelle dersom dette brukes som et mindre inngripende tiltak. Vi fant ikke systematisk bruk av utelukkelse etter sikkerhetscelleopphold, og det er også positivt dersom dette uttrykker at det gjøres en individuell vurdering av bruken av tvang umiddelbart etter sikkerhetscelleoppholdet.

Kravet om at tiltaket må være forholdsmessig

Sivilombudet er også bekymret for at fengselet ikke vurderer forholdsmessigheten ved fortsatt opphold på sikkerhetscelle. Svært mange av de innsatte slet på forhånd med psykisk uhelse, dårlig kognitiv fungering eller fysiske plager, og 37 prosent av vedtakene gjaldt unge innsatte. Slike forhold hos den enkelte vil i mange tilfeller gjøre sikkerhetsoppholdet særlig belastende. Internasjonale minstestandarder slår fast at innsatte som her en psykisk lidelse som kan bli forverret av isolasjon, aldri skal plasseres i isolasjon.⁴⁶

Bare et fåtall av de løpende vurderingene inneholdt omtale av forholdene for den enkelte innsatte. Det gjaldt blant annet vurderingene av oppholdene som gjaldt unge innsatte, der det må forutsettes at en sikkerhetscelleplassering er særlig inngripende og at dette forsterkes med lengden på oppholdet. Et særlig alvorlig eksempel var en innsatt som satt i sikkerhetscelle i mer enn fire døgn med en brukket hånd. Et annet alvorlig eksempel, var en innsatt som ble vurdert til å gå inn og ut av psykose, men som likevel ble sittende på sikkerhetscelle i ett døgn og 15 timer. Dette til tross for at han ble beskrevet som relativt rolig, og også tok en dusj utenfor sikkerhetscella underveis i oppholdet. Enkelte innsatte ble plassert på sikkerhetscelle gjentatte ganger. I lys av skaderisikoen av et tiltak som sikkerhetscelle, er dette forhold som kan gjøre tiltaket uforholdsmessig overfor den enkelte. Vi så få eksempler på at dette ble tatt hensyn til (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Sivilombudet forventer også at fengselet tar hensyn til lengden på oppholdet i forholdsmessighetsvurderingen. Risikoen for skade øker jo lengre tiltaket varer, og dette bør være et tydelig moment i vurderingen av om oppholdet skal fortsette. Mer enn halvparten av plasseringene på sikkerhetscelle varte 22 timer eller mer. Dette må karakteriseres som lenge sett i lys av den nesten totale mangelen på meningsfull menneskelig kontakt, mangelen på sanseinntrykk og på mulighet til å ivareta grunnleggende behov (se kapittel 1 *Sikkerhetsceller i fengsel*). Vi fant likevel få eksempler på at lengden ble tatt hensyn til.

⁴⁶ Mandelareglene, regel 45 nr. 2.

Vi fant samtidig noen eksempler på god praksis. I ett tilfelle ble ung alder spesifikt pekt på som en del av begrunnelsen for å avslutte oppholdet, og i et annet tilfelle ble oppholdet avsluttet etter bare 45 minutter fordi den innsatte kom i dialog med vaktleder, formidlet hvor inngripende plasseringen var for ham, og dette ble tatt hensyn til slik at oppholdet ble avsluttet. I et tredje tilfelle ble oppholdet avsluttet etter få minutter.

De løpende tilsynene fra betjenter og vaktleder kan gi fengselet mye informasjon om den innsatte som er relevant i den fortløpende vurderingen vaktlederen skal gjøre. Dette forutsetter at de ansatte tar initiativ til samtaler med den innsatte under de løpende tilsynene. Dette så ut til å skje sjelden. At betjentene ikke kunne åpne noen av lukene bidro til å svekke kommunikasjonen med den innsatte.

5.3 Risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling

Sivilombudet er svært bekymret for at innsatte i fengselet risikerer å sitte for lenge på sikkerhetscelle og dermed utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Samlet avdekket gjennomgangen alvorlige svakheter ved fengselets fortløpende vurderinger av sikkerhetscellevedtak. Dette gjaldt både mangelen på løpende vurderinger og kvaliteten på vurderingene. Flere av sikkerhetscelleoppholdene var begrunnet så dårlig at det var tvilsomt om den fortsatte plasseringen var lovlig. I mange tilfeller så det ut til at fengselet brukte en egen terskel for å opprettholde plasseringen, som var klart lavere enn vilkårene for sikkerhetscelle tilsier. Funnene tilsier en høy risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling ved bruk av sikkerhetscelle i fengselet.

Anbefaling: Vurdering av opprettholdelse etter bruk av sikkerhetscelle

13. Fengselet bør sikre at det gjøres fortløpende vurderinger av om lovens vilkår for fortsatt plassering i sikkerhetscelle er oppfylt. Fengselet bør dokumentere de fortløpende vurderingene minst hver sjetten time.
14. Fengselet må sikre at sikkerhetscelleplasseringer avsluttes umiddelbart når lovens vilkår ikke lenger er oppfylt.

6 Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

Noen av plasseringene i perioden vi har undersøkt har skapt særlig stor bekymring for at innsatte er blitt utsatt for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Det samlede kildegrunnlaget viste at dette var saker som var vanskelige for fengselet å håndtere på en måte de vurderte som sikkerhetsmessig forsvarlig. Sivilombudet ser ikke bort fra at fengselets svært krevende situasjon i den undersøkte perioden kan ha bidratt til dette. Funnene som beskrives nedenfor viser likevel at det var enkeltelementer ved håndteringen som utgjorde en høy risiko for disse enkeltinnsatte.

En av disse plasseringene gjaldt en innsatt som ble plassert på sikkerhetscelle for å avverge angrep mot ansatte og materielle skader, fordi han hadde knust inventar på cella. Kort tid etter at han kom til sikkerhetscellen konstaterte helsepersonell at hånden hans var brukket. Den innsatte var svært frustrert og lot seg ikke undersøke av helsepersonell. Det var tydelig i dokumentasjonen at han ble preget av å sitte på sikkerhetscellen, men han ble likevel sittende der i mer enn fire døgn uten å få behandling. Fengselet dokumenterte gjentatte ganger at sikkerhetsrisikoen tilsa at han måtte bli på sikkerhetscella. Sivilombudet vurderer likevel at den svært lange plasseringen, i kombinasjon med at den innsatte satt på cella med brukket hånd, utgjør en høy risiko for at han ble utsatt for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

En annen innsatt ble plassert på sikkerhetscelle flere ganger, og ved tre tilfeller ble han frattatt madrassen på sikkerhetscella fordi han la seg bak/under madrassen eller brukte den til å dekke for et av tilsynsvinduene. Dette gjorde det vanskelig for de ansatte som hadde tilsyn, å vurdere om han pustet. I alle tre tilfellene satt han på sikkerhetscella over natten uten madrass, og i det ene tilfellet var han uten madrass i hele 39 timer. Det innebar at han måtte sove på betonggulvet i cella. Den samme innsatte ble sprayet med pepperspray inne på sikkerhetscella ved to anledninger. Sivilombudet påpeker at fengselet skulle vurdert om den samlede maktbruken overfor den innsatte var forholdsmessig, og at mangelen på madrass og tidsforløpet i de enkelte plasseringene utgjør en risiko for umenneskelig og nedverdiggende behandling. Det var også kritikkverdig at fengselet ved to av tilfellene ikke hadde dokumentert vurderingene om madrass fortløpende.

En tredje innsatt som hadde en kjent utviklingshemming, ble plassert på sikkerhetscellen gjentatte ganger. Selv om fengselet var klar over situasjonen for den innsatte, og også ga uttrykk for at han ikke burde være på sikkerhetscelle, klarte de ikke å forebygge stadig nye plasseringer der. Begrunnelsen for plasseringene var i hovedsak at han laget bråk og utøvde hærverk, og at fengselet ikke hadde noen alternativ plassering til ham.

Sivilombudet er også bekymret for at det var fem innsatte som hadde tre eller flere plasseringer i undersøkelsesperioden. Felles for disse var at alle de innsatte hadde kjente sårbarheter, som lav alder og alvorlig psykisk sykdom, inkludert psykose. Grunnlaget for de fleste plasseringene var trusler, vold og skadeverk. Vi så flere eksempler på at innsatte med kjent psykisk uhelse ble sykere over tid, før de ble plassert i sikkerhetscelle. Sivilombudet er bekymret for at atferd som kan være konsekvens av symptomer på psykisk lidelse, fører til plassering i sikkerhetscelle.

For de fem innsatte med tre eller flere plasseringer er Sivilombudet også særlig bekymret for at fengselet ikke i noen av vedtakene dokumenterte om de hadde vurdert om den innsatte hadde vært plassert på sikkerhetscelle tidligere, og eventuelle belastninger som det hadde medført for den

innsatte. I flere av eksemplene var det kjent at den innsatte tålte innlåsing og isolasjon dårlig, noe som åpenbart er relevant i forholdsmessighetsvurderingen.

Flere av de gjentakende plasseringene var også de som var spesielt lange. Dette øker risikoen. Vi så også at fengselet i flere av disse tilfellene, med gjentatte og lange plasseringer, krevde at den innsatte skulle gi en forklaring eller en unnskyldning. Når den innsatte av ulike årsaker ikke klarte det, ble han sittende i sikkerhetscellen. Det var svak dokumentasjon av at vilkårene for fortsatt plassering var oppfylt også i disse sakene.

Eksemplene viser at risikoen for umenneskelig og nedverdiggende behandling kan oppstå på grunn av ulike forhold, og at både korte og lange opphold kan være risikofylte. Det er ofte personlige forhold hos den innsatte som gjør at plasseringen blir særlig risikofylt, og det er derfor spesielt problematisk at det er mangler ved forholdsmessighetsvurderingen både på plasseringstidspunktet og underveis i plasseringen.

Anbefaling: Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig og nedverdiggende behandling

15. Fengselet bør iverksette særlige tiltak for å forebygge langvarig og gjentatt bruk av sikkerhetscelle.

7 Forebygge bruk av sikkerhetscelle

7.1 Inngripende tvangstiltak bør forebygges

Bruk av sikkerhetscelle innebærer risiko for krenkelse av forbudet mot tortur og umenneskelig og nedverdiggende behandling. Det er derfor viktig at fengslene jobber langsiktig for å forebygge situasjoner som kan gjøre bruk av sikkerhetscelle aktuelt.

Det er vanskelig å si noe sikkert om hva som kan forebygge konflikter, aggresjon og situasjoner som ender i voldsutøvelse. Forskning fra ulike sektorer kan likevel bidra til å peke på noen viktige forhold.

7.2 Organisering, bemanning og bygningsmessige forhold

Oslo fengsel holder til i et gammelt og til dels uegnet bygg, og fengselet mangler blant annet tilstrekkelige fellesskapsområder. I tillegg har fengselet store bemanningsproblemer. Sivilombudet slo i 2024 fast at disse forholdene gjør at de innsatte er låst inne på egen celle store deler av døgnet.⁴⁷ Innlåsningsregimet medfører en risiko for isolasjonsskader blant de innsatte, og økt frustrasjon og utagering. Dette er forhold som kan øke bruken av sikkerhetscelle. I perioden vi undersøkte, var det flere innsatte som satt på sikkerhetscelle som slet med konsekvenser av isolasjon, og som utagerte som følge av det.

Fengselet hadde gjort flere organisatoriske grep som kunne ha en forebyggende effekt for bruk av sikkerhetsceller. I 2024 opprettet fengselet en egen avdeling for utelukkede innsatte og innsatte som hadde problemer med å sitte i en ordinær fellesskapsavdeling og som trengte særlig oppfølging. Avdelingen hadde ekstra bemanning og kunne derfor låse de innsatte ut mer og være mer til stede med de innsatte i fellesskapet. Flere av de ansatte mente at den nye organiseringen hadde hatt en positiv effekt, og at konflikter ble unngått fordi de ansatte ble bedre kjent med og kunne følge de innsatte tettere opp og de innsatte kunne være mer i aktivitet med andre.

Fengselet hadde også en avdeling forbeholdt de mest sårbare innsatte. Dette var innsatte som var selvmordsnære eller som var psykisk syke. Avdelingen hadde høyere bemanning og større mulighet for å ivareta behovene til de enkelte innsatte. Det var relativt få sikkerhetscelleplasseringer begrunnet i selvsykdom og selvmordsrisiko i perioden vi undersøkte, og denne avdelingen fremsto dermed som et reelt alternativ til sikkerhetscelle for personer som er selvmordsnære.

I tillegg til de to spesielle avdelingene, ble to forsterkede celler i første avdeling pekt på som et mindre inngripende tiltak i situasjoner der sikkerhetscelle ble vurdert som aktuelt. Plasseringene av disse cellene i avdelingen for de mest sårbare innsatte, der det var stort behov for ro og stabilitet, begrenset imidlertid nytten av disse cellene. I flere tilfeller hadde fengselet konkludert med at de forsterkede cellene ikke var et alternativ fordi det ville forstyrre de innsatte i første avdeling (se kapittel 3.3. Sikkerhetscelle må være strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak må vurderes først).

Fengselet hadde også et aktiviseringsteam og et ungdomsteam, og flere ansatte mente at teamene hadde en forebyggende effekt på bruk av sikkerhetscelle. Vi merket oss likevel at mer enn 37 prosent

⁴⁷ Brev fra Sivilombudet til Kriminalomsorgsdirektoratet av 5. november 2024, tilgjengelig fra Sivilombudets nettsider.

av plasseringene på sikkerhetscelle gjaldt innsatte i ungdomsteamets målgruppe (18-24 år), og det var derfor vanskelig å slå fast at de faktisk hadde en forebyggende effekt.

Det var fengselsleder som kvalitetssikret alle vedtakene om sikkerhetscelle. Det var tydelig at vaktlederne og fengselsleder jobbet med begrunnelsen i vedtakene, og at dette også hadde en effekt av opplæring for vaktlederne.

7.3 Kommunikasjon og konfliktforebygging

Opplæring i teknikker for å forebygge og løse konflikter er viktig som ledd i et arbeid for å forebygge bruk av tvangsmidler. Dette fremheves både i Mandelareglene, av FNs spesialrapportør mot tortur og av CPT etter besøket til Norge i 2024.⁴⁸ Når en innsatt har uønsket atferd oppfattes det ofte som en ordensutfordring som må korrigeres. En innsatt som har et høyt stressnivå kan imidlertid være lite mottakelig for korreksjon, og grensesetting fra en betjent kan derfor eskalere situasjonen i stedet for å løse den. En rolig og lyttende tilnærming, med anerkjennelse av innsattes syn, vil derimot kunne bidra til å dempe både innsattes stress og situasjonen.⁴⁹

Det kom tydelig frem fra samtalene med ansatte at kommunikasjon, dialog og deeskalering var et forebyggende tiltak som aktivt ble brukt for å hindre sikkerhetscelleplassering. Vi savnet samtidig en felles forståelse av hva som lå i disse begrepene. Opplæring i for eksempel konfliktdempende kommunikasjon kunne gitt de ansatte et felles begrepsapparat og en bedre forståelse av hvordan de skulle arbeide.

Vi fant flere eksempler på situasjoner der handlinger fra de ansatte i fengselet så ut til å ha vært en del av årsaken til en rask eskalering, og hvor kommunikasjon og deeskalering ikke ble brukt eller ikke fungerte. I et tilfelle slo en innsatt mot en betjent som stod i døra til cella hans. I stedet for å lukke døra og forlate cella, gikk betjenten inn og dyttet den innsatte ned på senga. Den innsatte dyttet tilbake, og ble da lagt i bakken og deretter dratt ut av cella før han ble plassert på sikkerhetscelle. Et annet eksempel gjaldt en innsatt som hadde rusutfordringer, isolasjonsproblematikk og søvnvansker, som ble forverret av isolasjon i fengselet. Da han utagerte på natten fikk han ordre om hvordan han skulle oppføre seg som han bare ble mer agitert av. Han ble til slutt plassert på sikkerhetscelle.

Trygge sosiale relasjoner kan bidra positivt til å regulere innsattes stressnivå.⁵⁰ Kjennskap til innsatte kan i tillegg gjøre det lettere for ansatte å vurdere og forstå innsattes atferd.⁵¹ I fengselet var det få ansatte per innsatt og bare to vaktledere til stede for de mer enn 200 innsatte. Når utskiftningen av innsatte i tillegg er høy (mer enn 800 innsettelse i året), er det veldig vanskelig for de ansatte å opparbeide en trygg sosial relasjon og ha godkjennskap til alle de innsatte.

⁴⁸ Mandelareglene, regel 38.1 og 76 c; FNs spesialrapportør mot tortur, årsrapport til FNs generalforsamling, 9. august 2013, A/68/295, avsnitt 57. CPT, rapport etter besøk til Norge 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 85. Se også Essex paper 3: Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules, side 79.

⁴⁹ Fransson, E., Gaarder, S. og Lundeborg I.R. (Red.). (2025). *Barn, unge og straffegjennomføring*. Cappelen Damm Forskning. Side 301, 303 og 308. Se også Helsedirektoratet (2021). Nasjonale faglige råd for forebygging av tvang i psykisk helsevern for voksne, del 3 [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet (siste faglige endring 14. desember 2021, lest 31. mars 2025). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/tvang-forebygging-av-tvang-i-psykisk-helsevern-for-voksne>

⁵⁰ Nordanger, D. Ø., Braarud, H. C. (2014). Regulering som nøkkelbegrep og toleransevinduet som modell i en ny traumepsykologi. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 51(7), 530-536.

⁵¹ Essex paper 3: Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules, side 79.

God kommunikasjon mellom ansatte og innsatte kan være viktig for å unngå unødvendig maktbruk, og det er da viktig at de ansatte er oppmerksomme på at kommunikasjonen skjer gjennom mer enn språk. Vi så at en del av situasjonene som endte med sikkerhetscelleplassering, startet med at de ansatte kommuniserte med den innsatte gjennom luka i celledøra. Det kan det i mange tilfeller være gode grunner for. Fengselet bør allikevel være oppmerksom på at det kan bidra til utrygghet for innsatte at han ikke ser den han snakker med og vedkommende sitt kroppsspråk.⁵²

I noen tilfeller hadde ikke de ansatte felles språk med den innsatte. Det var ingen av de ansatte som mente at de kunne bruke tolk i kommunikasjon med innsatte som ikke snakket godt norsk eller engelsk. Dette er et paradoks når god kommunikasjon ble pekt på som et viktig virkemiddel både i forkant av plassering på sikkerhetscelle og underveis i oppholdet på cella. Vi fant minst ett eksempel på en sikkerhetscelleplassering av en innsatt uten norsk som morsmål, der språk åpenbart var et problem. Det ble beskrevet at de ansatte forsøkte med dialog, men det ble ikke problematisert at det ikke var et felles språk med den innsatte. I vaktjournalen fra neste dag stod det at en innsatt med felles språk med den innsatte hadde tolket samtalen mellom vaktleder og den innsatte, «noe som gjorde det hele mye enklere». Selv om det kan være vanskelig å skaffe tolk i en akutt situasjon i forbindelse med plasseringen, vil det være tid til å skaffe tolk når den innsatte er plassert i sikkerhetscellen.

7.4 Evaluering av tidligere plasseringer på sikkerhetscelle

I tilfeller med omfattende og gjentakende bruk av tvang og makt, er det særlig viktig at fengselet gjennomgår og evaluerer hendelsene for å redusere risikoen for at ny maktbruk blir nødvendig. Dette er ikke det samme som en debrief for ansatte, men skal ha et større fokus på læring og på å gjennomgå forhold som også ligger forut for den akutte hendelsen.

Oslo fengsel hadde ikke en systematisk evaluering av sikkerhetscelleplasseringene. Det var særlig bekymringsfullt at vi i liten grad fant evaluering eller intern gjennomgang ved langvarige eller gjentatte plasseringer (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Fengselet hadde heller ikke et system for å tilby ettersamtaler der innsatte kunne fortelle om sin opplevelse av hendelsen og oppholdet på sikkerhetscelle. Slike ettersamtaler ved bruk av tvangsmidler kan gi både innsatte og fengselet grunnlag for læring, og de er anbefalt av CPT.⁵³ Innen psykisk helsevern har slike ettersamtaler vist seg som et viktig tiltak, ordningen er lovregulert.⁵⁴

Ifølge de ansatte var det få arenaer for å snakke om sikkerhetscelle. Vaktlederne snakket seg imellom på vakt, og plassering på sikkerhetscelle var naturlig et tema på overlapp når noen var plassert der, men ellers var det ingen faste møteplasser hvor dette var et tema. Vaktlederne hadde to heldagsmøter årlig, og sikkerhetsceller kunne være et tema der. I tillegg diskuterte ledelsen bruken i forbindelse med tertialrapportering.

⁵² Fransson, E., Gaarder, S. og Lundeberg I.R. (Red.). (2025). *Barn, unge og straffegjennomføring*. Cappelen Damm Forskning. Side 305.

⁵³ Lillevik, O.G. og Øien, L. (2024). *Miljøterapeutisk arbeid i møte med vold og aggresjon*. Gyldendal. Side 144–146; CPTs rapport etter besøk til Spania (2018) CPT/Inf(2020)5, avsnitt 53.

⁵⁴ Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern § 4-2 tredje ledd.

Møteplasser som legger til rette for at ansatte kan diskutere og kritisk gjennomgå hendelser der det er brukt inngripende makt som sikkerhetscelle, er et viktig forebyggende tiltak. Jevnlige diskusjoner vil kunne bidra til å øke kunnskapen og sikre en felles forståelse av de strenge vilkårene for å bruke sikkerhetscelle. Det vil også være viktig for å styrke bevisstheten om den skaderisikoen tiltaket innebærer for de innsatte.

Anbefaling: Forebygge bruk av sikkerhetscelle

16. Fengselet bør styrke sitt arbeid med å evaluere og forebygge bruk av sikkerhetscelle, og involvere innsatte i dette arbeidet.

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
E-post: postmottak@sivilombudet.no
www.sivilombudet.no

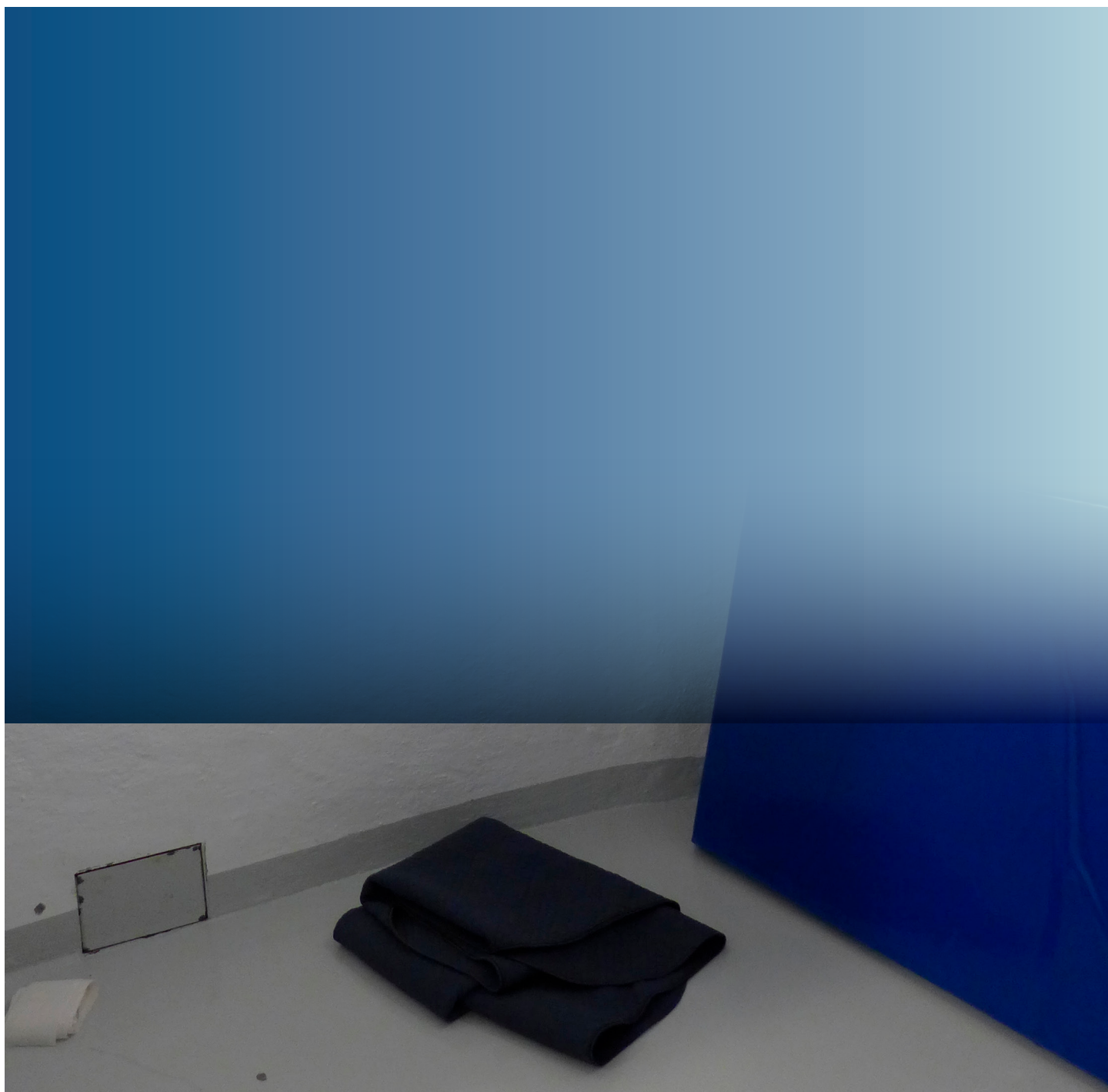

Foto: Sivilombudet